

تحلیل محتوای کتاب درسی ۲

دانشجویان واحد خواهران دانشگاه فرهنگیان تربت حیدریه

استاد : خانم حمیدی

اردیبهشت ۹۹

منبع: تحلیل محتوای کتاب درسی، نرگس حسن مرادی، نشر
آیثر، چاپ ۱۳۹۶

محتوا و ساختار کتاب درسی

۱. بخش مقدماتی یا پیش از متن

۲. بخش میانی یا متن

۳. بخش پایانی کتاب درس

بخش مقدماتی

زمینه شناختی، عاطفی و روانی-حرکتی لازم در فراگیر را

قبل از شروع فرایند یاددهی-یادگیری آماده می سازد

در این بخش علاوه بر بیان اهمیت و ضرورت مطالعه کتاب و

معرفی بخش های مختلف آن ، مشخصات کتابشناسی و

شناسنامه ای کتاب نیز به خواننده معرفی می شود

اجزا

صفحه عنوان

صفحه حقوق و کتابشناسی

فهرست عناوین

پیشگفتار

مقدمه

سخنی با دبیران، دانش آموزان و اولیاء

بخش متن

متن اصلی

تصاویر

طرح پرسش

بخش پایانی متن: که شامل دو بخش خلاصه، جمع بندی و

مرور فصل و پرسش و فعالیت های تکمیلی است.

بخش پایانی کتاب درسی

ضمائم و پیوست ها

واژه نامه ها

نمایه

منابع و مآخذ

مقولات اصلی در تهیه و آماده سازی کتاب درسی

۱. بعد محتوایی: از جنبه هدف، نیاز، رویکرد، جهت گیری،

گرایشات فرهنگی، قلمرو و توالی و ارتباط واحد درسی.

۲. بعد آموزشی: از لحاظ روشنی و قابلیت خوانایی متن به

طور انفرادی ، توجه به ویژگی های یادگیرنده و ابعاد

انگیزشی، بعد سنجشی و ارزیابی مطالب، نقش معلم و

یادگیرنده، رسانه های آموزشی مناسب.

۳- بعد فنی: بر اساس شاخص هایی همچون هزینه ها،

امکانات ویژه مورد نیاز،

۴- بعد فیزیکی: توجه به ابعاد ظاهری نظیر کیفیت و

استحکام ، جاذبه هنری

ابعاد تحلیل محتوای کتاب درسی

۱. بعد درونی:

شامل دو جنبه بعد ظاهری و بعد محتوایی

۲. بعد بیرونی:

شامل دو جنبه ارتباط عرضی و ارتباط طولی

بُعد ظاهری کتاب درسی

هریک از اجزا و عناصر کتاب درسی می تواند مورد توجه تحلیل گر آموزشی قرار گیرد

هدف کلی از تحلیل اجزای کتب درسی:

۱. شناخت تاثیر این ابعاد بر فرآیند یاددهی - یادگیری محتوای آموزشی

۲. مشخص نمودن نقاط قوت و ضعف جنبه های ظاهری کتاب درسی

برخی سوالات این حوزه

۱. حجم کتاب تا چه اندازه متناسب با ویژگی فراگیران است؟
۲. آیا جلد کتاب از استحکام لازم جهت استفاده در طول یک سال تحصیلی برخوردار است؟
۳. آیا بین تصاویر و متن تناسب لازم وجود دارد؟
۴. اندازه و سائز کتاب، نوشته ها و تصاویر تا چه اندازه با توجه به ویژگی های سنی فراگیران طراحی شده است؟

بعد محتوایی کتاب درسی

اصلی ترین بعد تحلیل محتوا به این بعد تاکید دارد.

تحلیل گر ممکن است محتوا را از جهت:

۱. محتوای کتاب ممکن است به بخش های مختلف همچون مقدمات

یا واحدهای پیش از متن، متن اصلی کتاب، مطالب جانبی، مثال ها

، تمرین ها و پرسش ها و مآخذ و.. توجه نماید.

از طرفی دیگر تحلیل گر کتاب درسی ممکن است علاقه مند به

شناخت تناسب و اثربخشی محتوا در رابطه با:

اهداف آموزشی، نیازهای جامعه و فراگیران، روش های تدریس و

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی، تکنولوژی و امکانات آموزشی ،

کمیت و کیفیت مطالب و... باشد

بعد بیرونی کتاب درسی

۱. ارتباط افقی یا عرضی:

کتاب درسی در هر پایه را می توان در ارتباط با سایر کتاب های درسی همان پایه مورد بررسی قرار داد .

نوع رابطه (قوی و ضعیف)، انواع تحلیل های ظاهری و محتوایی کتاب درسی قابل انجام است

ویژگی های **ظاهری** همچون طول جملات، اندازه حروف، تعداد هجاهای کلمات

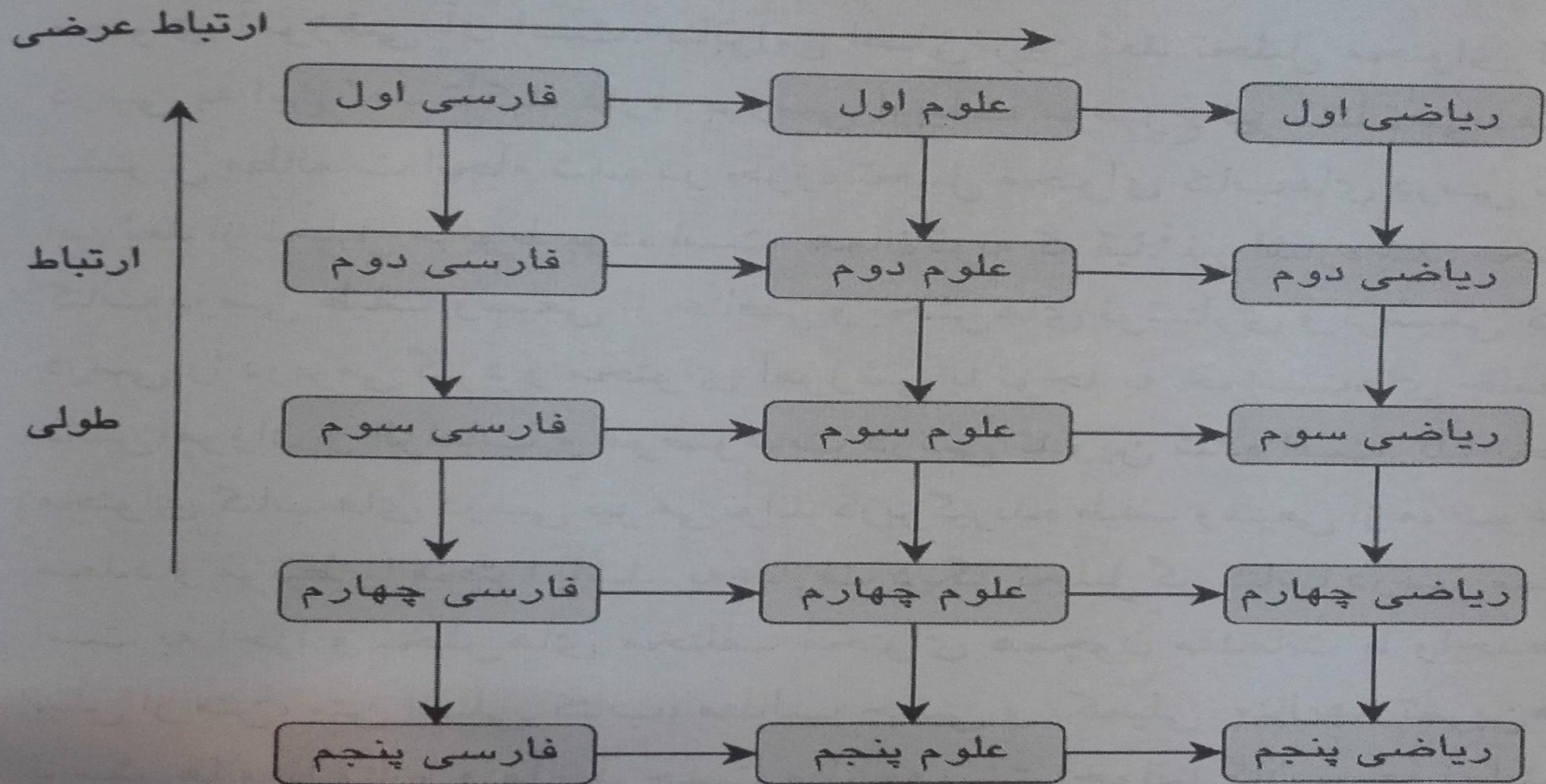
ویژگی های **محتوایی** مانند مفاهیم مشترک ورودی های شناختی و عاطفی

ارتباط طولی

تاکید بر شناخت رابطه بین کتاب درسی خاص با سایر کتاب های درسی در پایه های تحصیلی قبل و بعد از آن دلالت می کند.

این امر بر یکی از اصول اساسی سازماندهی محتوای آموزشی تاکید دارد.

یعنی کتاب درسی در هریک از پایه های تحصیلی حلقه ای از زنجیره محتوای آموزشی برای رسیدن به اهداف در نظر گرفته می شود

شکل ۲-۳ ارتباط طولی و عرضی سه کتاب درسی در مقطع ابتدایی

تحقیق بر مبنای تحلیل داده های موجود

در این روش قبل از طرح پرسش های پژوهشی، اطلاعات کافی و لازم وجود دارد و محقق باید به جستجوی داده های مناسب برای موضوع تحقیق بپردازد.

داده های موجود اعم از گردآوری شده و یا گردآوری نشده از کیفیت مناسب تری نسبت به سایر روش های تحقیق که محقق خود به گردآوری می پردازد برخوردار است.

برای محققان مبتدی بسیار روش مناسبی است

تحلیل محتوا

تحلیل و بررسی کمی و کیفی، منظم و عینی صفتی مورد نظر در داده های موجود (عمدتا مطالب مکتوب) بر اساس دسته بندی و کدگذاری محتوای مورد نظر است.

تصورات نادرست از تحلیل محتوا

۱. تحلیل محتوا چیزی است که هر کسی می تواند آن را انجام دهد.
۲. تحلیل محتوا به بررسی تمام پیام های محتوا می پردازد.
۳. انجام تحلیل محتوا به آمادگی و برنامه ریزی قبلی نیاز ندارد.
۴. تحلیل محتوا فقط محدود به مقاصد علمی و دانشگاهی است.

تاریخچه

از عمر اصطلاح تحلیل محتوا بیش از پنجاه سال می گذرد.

ریشه تاریخی آن به آغاز کاربرد آگاهانه انسان از نمادها و زبان بر میگردد.

در گذشته روشی زمان بر بود و علی رغم مشکلات زیاد در دهه ۱۹۴۰ مورد استفاده قرار می گرفت.

در اواسط دهه ۱۹۵۰ محققین نیاز به روشهای پیشرفته تر تحلیل، با توجه بیشتر به مفاهیم تا کلمات و ارتباطات معنایی و نه فقط وقوع و تکرار وقایع را مورد ملاحظه قرار دادند

تعریف محتوا

محتوا را میتوان خلاصه‌ای از حقایق، مفاهیم و تعمیم‌ها، اصول و نظریه‌های مشابه دانش در رشته مورد نظر دانست

منظور از محتوای یک برنامه درسی عبارت است از: دانش سازمان یافته و اندوخته شده، اصطلاحات، اطلاعات واقعیات حقایق اصول روشها مفاهیم تعمیمها پدیده ها و مسایل مربوط به همان ماده درسی است.

محتوا عبارت است از:

مجموعه ی مفاهیم ، مهارتها و گرایشهایی که از سوی برنامه ریزان انتخاب و سازماندهی می شود. **درعین حال محتوا** آثار حاصل از فعالیتهای یاددهی - یادگیری معلم و شاگرد را نیز در بر می گیرد

مروری بر تعریف تحلیل محتوا

به کلیه متدهایی گفته می شود که در آن ها هدف پژوهش با مطالعه، تحلیل و بررسی اسناد و متون برآورده می شود.

چنانچه از نام تحلیل محتوا پیداست، این تکنیک به تحلیل و آنالیز محتوا می پردازد و می کوشد با استفاده از تحلیل داده هایی را در مورد متن استخراج کند.

هدف این تحلیل را همانند سایر تکنیک های پژوهشی فراهم آوردن شناخت، بینشی نو، تصویر واقعیت و راهنمای عمل می داند

مثال

میزان صحنه های خشونت آمیز در کارتون های تلویزیونی چه مقدار است؟
تصاویر کتاب درسی اول دبستان تا چه اندازه بر جنسیت (مرد یا زن) خاصی تاکید دارد؟

چهارچوب اصلی تحلیل محتوا در سوال های زیر خلاصه می شود:

- فرستنده پیام چه کسی است؟
- چه پیامی را ارسال کرده است؟
- چگونه و به چه طریقی پیام خود را ارسال کرده است؟
- پیام ارسال شده در مخاطبان چه اثراتی داشته است؟
- به چه دلیل پیام از سوی فرستنده ارسال شده است؟ (هولستی، ۱۹۷۹)

در تحلیل یک کتاب درسی:

- سرفصل های اصلی کتاب بیشتر بر چه مباحثی تاکید دارد؟
- بیشترین تاکید بر چه اهدافی است؟
- کدامیک از سطوح یادگیری بیشتر مورد توجه جدی تر قرار دارد؟
- ترتیب ارائه مطالب تا چه اندازه با اصول یادگیری هماهنگی دارد؟

سه حوزه اصلی مورد
توجه بنجامین بلوم
در آموزش

اهداف ذهنی/شناختی

- حفظ کردن چه مطالبی؟
- درک کردن چه مطالبی؟
- کاربردی کردن چه مطالبی؟
- تجزیه و تحلیل چه مطالبی؟
- ترکیب چه مطالبی؟

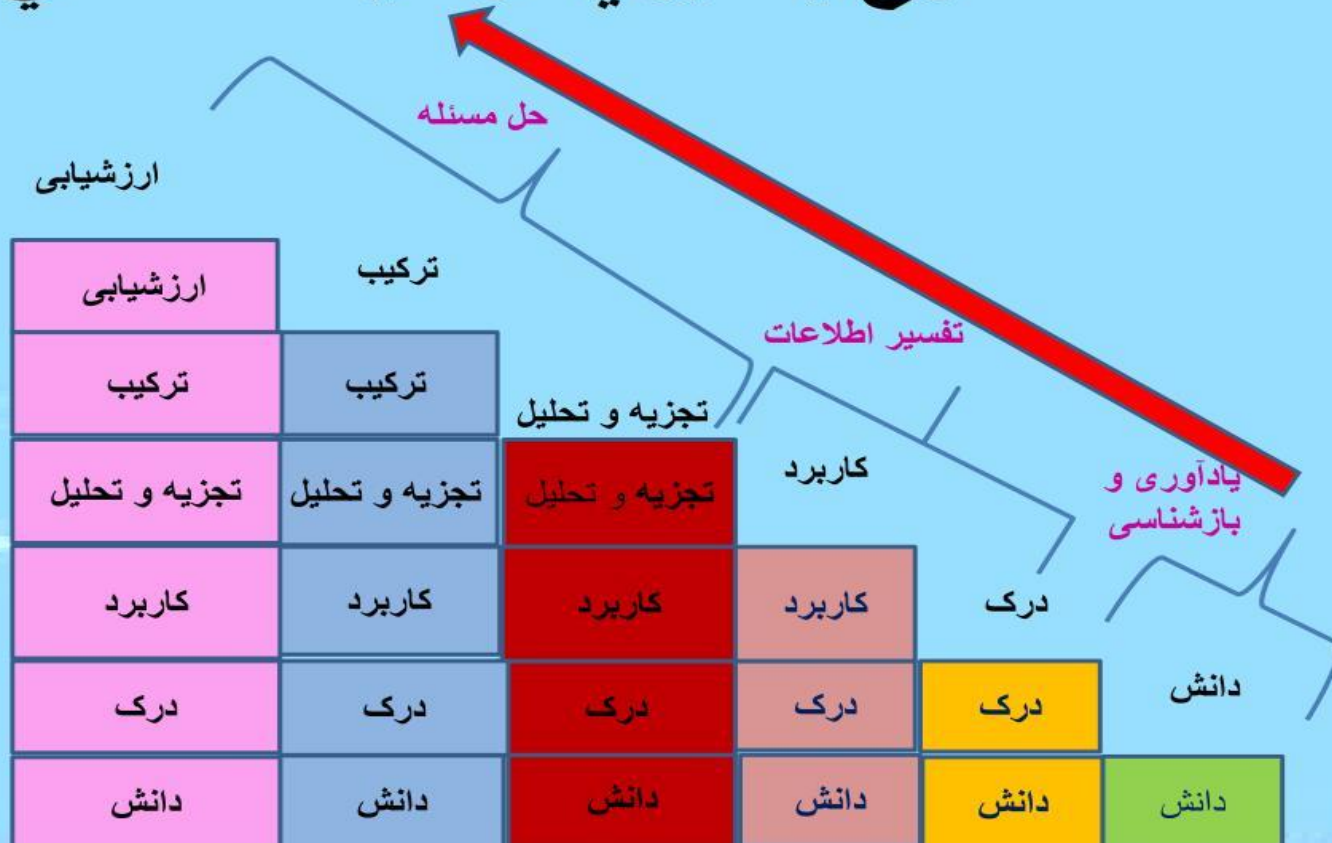
اهداف احساسی و عاطفی

- فقط شنیده باشد یا مشتاق شود؟
- منطقی می‌پذیرد یا با روح و جان در تمام زندگی جای می‌دهد؟
- مقدار تاکید و تفهیم چقدر باشد؟

اهداف حرکتی یا سایکوموتوری

- یادگیری حرکات از طریق مشاهده افزایش یابد
- با دقتی بالاتر و خطایی کمتر انجام شود

سطوح یادگیری در حیطه شناختی

اصول یادگیری موثر

همانطور که مستحضر می باشید لازمه تحقق اهداف آموزشی ، یادگیری مطلوب است و برای رسیدن به این مهم بهتر است از اصول آن پیروی کنیم :

- ایجاد انگیزه یادگیری در فراگیران
- توجه به این اصل که یادگیری فرایندی است فعال نه انفعالی
- راهنمایی و تشویق فراگیران
- تامین مواد و منابع آموزشی مناسب با اهداف آموزش
- فرصت دادن برای ممارست و مرور مطالب
- ایجاد تنوع در روشهای آموزشی
- تشویق و تقویت رفتارهای صحیح فراگیران
- تفهیم و شفاف سازی استانداردهای عملکرد و انتظارات
- در نظر گرفتن ورودی های مختلف یادگیری: که عبارتند از :
 - الف) احساسات و نگرش ها
 - ب) آگاهی و توانایی های فکری
 - ج) مهارت های فیزیکی و حرکتی»

در یک کتاب داستان ویژه نوجوانان :

✓ به میزان تاکید داستان به نوع ارتباط و تعامل شخصیت اصلی داستان با خانواده،
دوستان، دشمنان و...

✓ ایجاد حس اتحاد و وحدت ملی

✓ میزان معرفی ارزش های ملی - مذهبی

✓ نحوه برخورد با تضادها و مخالفت ها

و.....

درک صحیح تعریف مذکور:

مفهوم کمی در مقابل کیفی به معنی بیان ویژگی ها و صفات یک پدیده به شکل عدد و ذکر فراوانی و تعداد دفعات تکرار است.

پس از این مرحله محقق به تحلیل و تفسیر اعداد پرداخته و با توضیح و تشریح بیشتر متغیر یا صفت مورد بررسی به طور دقیق آن را توضیح می دهد.

منظم بودن:

در این مفهوم محقق به طور دقیق و با قاعده و نظم خاص و یکسانی به تحلیل کل محتوای مورد بررسی می پردازد و با یک شیوه ثابت طبقه بندی و کدگذاری می کند.

نظم در طی فرایند تحقیق موجب می گردد تا کلیه فعالیت های پژوهشی به موقع و بدنبال یکدیگر انجام شود

مفهوم عینیت:

این مفهوم در مقابل مفهوم ذهنی و غیر ملموس به کار میرود.

روش محقق عینی و ملموس است به این معنی است که سایر محققان نیز با استفاده همان روش به نتایج مشابه دست خواهند یافت و محقق محتوایی واقعی و محسوس (دیداری، شنیداری و خواندنی) را مورد بررسی و واکاوی قرار می دهد و آن را به طور دقیق و قابل اندازه گیری بیان می کند.

پیام آشکار

آشکار بودن پیام به شکل ظاهری و نماد بیرونی پیام تاکید دارد که برای همگان به یک شیوه ارائه می شود نظیر تصاویر، رنگ ها، صداها و نوشته ها و... که محقق به بررسی و تحلیل ظاهر پیام می پردازد.

مثال

تعداد واژه های تکراری در آگهی تبلیغاتی

تعداد تصاویر صفحات کتاب درسی

مفاهیم تاکیدی در یک سخنرانی

به طور کلی:

در تحلیل کمی محتوا، محقق به تعیین فراوانی و تعداد دفعات تکرار یک مفهوم می پردازد. این مفهوم شامل حوادث، تصاویر، مفاهیم، واژه ها و عبارات باشد که هر کدام به چه مقدار در یک متن مورد تایید مستقیم و غیر مستقیم قرار گرفته است

تحلیل کمی محتوا :

تحلیل و طبقه بندی نسبتا ساده و یا جدول بندی اطلاعات خاص از داده های یک متن پیام می باشد که رمز گردانی شده است.

در این شیوه فرض بر این است که معنا و متن پیام برای مخاطبان متعدد در زمان های مختلف ثابت و در خود متن نهفته است و به عنوان عاملی مجزا از محتواست.

مثلاً:

تشخیص کلمات و یا افعالی که بیشتر مورد استفاده قرار گرفته از جمله تحلیل های محتوای کمی است
که به شمارش فراوانی کلمات توجه می شود

اما تحلیل محتوا به روش کیفی ، معنی یک پیام را وابسته به ذهن نویسنده و خوانندگان پیام می داند

پژوهشگر در تحلیل کیفی یک متن باید:

به زمینه ای که سند در آن تهیه شده

هدف و شرایط نویسنده

مخاطبان و اهداف آنان از مطالعه متن

.....توجه نماید

تحلیل محتوا

```
graph TD; A[تحلیل محتوا] --> B[تحلیل محتوای کیفی]; A --> C[تحلیل محتوای کمی];
```

تحلیل محتوای کیفی:

روش تحلیل متون درسی ویلیام رومی
تحلیل محتوای کتاب درسی براساس شاخص
خلاقیت گیلفورد
تحلیل محتوای کتاب درسی بر مبنای حیطه های
سه گانه اهداف آموزشی بلوم

تحلیل محتوای کمی

فرمول خوانایی فرای
فرمول خوانایی مک لافلین

فرمول های خوانایی

در این شیوه محقق به تجزیه و تحلیل کتاب می پردازد تا درجه خوانایی (میزان پیچیدگی و یا سادگی متن) را برای فراگیران مشخص نماید

بنابر این :

ابتدا مشخصات ظاهری متن یعنی اندازه و نوع حروف، استفاده از علائم و نشانه ها، فاصله خطوط، حجم کتاب و... مورد بررسی قرار می گیرد

پس از آن تحلیل گر سبک نوشتاری متن را مورد بررسی قرار می دهد

بدین منظور تحلیل گر:

به شمارش هجاها، کلمات، ساختار جمله ها، تعداد واژه ها، مفاهیم جدید و... می پردازد تا میزان درک مطلب و سطح خوانایی متن را با توجه به سن، پایه ، کلاس، سطح و توانایی فراگیران مشخص نماید.

در این زمینه فرمول های ریاضی متنوعی وجود دارد.

الف) فرمول خوانایی فرای

فرای معتقد است **طول کلمه ها و جمله ها** میزان قدرت خوانایی متن را مشخص می نماید.

جهت تعیین میزان خوانایی باید چهار گام برداشته شود:

گام اول: انتخاب سه نمونه یکصد کلمه ای از متن کتاب درسی

گام دوم: شمارش تعداد جمله ها و جمله های هر یک از نمونه ها.

تهیه و تکمیل جدول بر اساس فراوانی هجاها و جمله های هر نمونه

متون یک صد کلمه ای، باید سه نمونه متفاوت از بخش های مختلف متن مورد ارزیابی را در اختیار قرار دهد برای دسترسی به این مهم باید:

اولاً دقیقاً یکصد کلمه برای هر متن انتخاب کرد
و ثانیاً متن مورد نظر را به سه قسمت مساوی تقسیم کرده و
سپس از هر بخش از طریق روشهای تصادفی یک درس یا یک
پاراگراف را گزینش کرد .

۱-۲ کلمات انتخاب شده باید مربوط به متن درس بوده و از انتخاب مطالب مربوط به سؤالات و... خودداری کرد .

۱-۳ کلمات انتخاب شده باید متوالی باشند . بنابراین اگر در متن انتخاب شده یک صد کلمه وجود نداشته باشد باید متن را عوض کرد یا شمارش کلمات را از ابتدای درس بعدی ادامه داد .

۱-۴ در شمارش کلمات از شمردن اسامی خاص باید خودداری شود .

گام سوم:

محاسبه میانگین هجاها و جملات سه نمونه و درج آن در جدول.
تعیین تعداد جملات موجود در هر کدام از متون یک صد کلمه ای بر
اساس سه شاخص نقطه(.)، علامت سؤال (؟) و علامت تعجب (!).

گام چهارم:

جاگذاری میانگین هجاها و جمله های جدول در دو محور افقی و
عمودی نمودار فرای

نمونه	تعداد هجاها	تعداد جمله ها
اول		
دوم		
سوم		
میانگین		

تعیین ساختار تنظیم مطالب (رعایت اصل ساده به دشوار)

از ویژگیهای ممتاز این روش، امکان مشخص کردن این نکته است که مطالب کتاب از ساده به مشکل تنظیم شده است یا برعکس از دشوار به ساده؟

برای پاسخ دادن به سؤال فوق ، قاعده بر این است که اگر تعداد جملات متن یک صدکلمه ای اول، کمتر از قسمت دوم و آن هم کمتر از قسمت سوم باشد در این صورت مطالب از دشوار به ساده تنظیم گردیده است

زیرا

هرچه تعداد جملات کمتر باشد طول جمله بیشتر و تعداد کلمات موجود در آن بیشتر خواهد بود که یادگیری و یادآوری آن معمولاً دشوار است.

ولی اگر تعداد جملات موجود در متن یک صد کلمه‌ای اول بیشتر از دوم و دوم بیشتر از سوم باشد ، بیانگر تنظیم مطالب از ساده به دشوار خواهد بود امری که مطلوب کتابهای درسی است

فرمول خوانایی مک لافلین

- لافلین یک متن را مرکب از کلمات و جملات می داند و معتقد است به منظور تعیین میزان و سطح خوانایی آن باید به کوچکترین واحد معنی دار در یک متن یعنی کلمات توجه نمود.
- مجموعه کلماتی که یک جمله را تشکیل می دهند و مفهومی را به ذهن خواننده منتقل می کنند، می تواند کلماتی ساده و مشخص و یا پیچیده و دارای معانی چند وجهی باشد
- لذا به منظور تعیین سطح خوانایی یک کتاب درسی می توان به تعداد کلمات چند هجایی به کار رفته در متن کتاب توجه نمود.

مراحل روش خوانایی مک لافلین

- ۱- انتخاب سه نمونه ده جمله ای از قسمت اول، وسط و پایان کتاب
- ۲- شمارش کلمات سه هجایی و بیشتر در سه قسمت مشخص شده (حتی اگر تکراری است دوباره شمارش می شود)
- ۳- محاسبه جذر عدد بدست آمده (چنانچه جذر آن عدد کامل نبود، بزرگترین عدد کامل جایگزین آن شود)
- ۴- اضافه کردن عدد ثابت ۳ و ۵ به جذر بدست آمده تا به ترتیب سطح خوانایی کلاس و پایه تحصیلی و سپس سطح خوانایی سنی خوانندگان کتاب (فراگیران) مشخص شود.
- **سطح خوانایی کلاسی = جذر مجموع کلمات سه هجایی و بیشتر + ۳**
- **سطح خوانایی سنی = جذر مجموع کلمات سه هجایی و بیشتر + ۵**

روشهای کیفی تحلیل محتوای کتابهای درسی

- این نوع مطالعات به دنبال کشف الگوهای پنهان در بطن محتوای کتاب و همچنین شناخت میزان تطابق و سازگاری محتوا با اصول و مبانی طراحی کتاب درسی است و فراتر از شمارش واژه ها و مفاهیم، به دنبال کشف ارتباط معنایی بین مفاهیم آشکار و پنهان در یک متن درسی می پردازد.
- در این دیدگاه به جنبه های وسیعی از تحلیل مانند باورها و دیدگاه های نویسنده، فرهنگ و ارزشهای اجتماعی حاکم، حمایتها و جانبداری ها، توصیف واکنشهای رفتاری و ارتباطی بین افراد و گروه ها می پردازد.

روش تحلیل متون درسی ویلیام رومی

- رومی معتقد است که محتوای کتابهای درسی (به ویژه در دروسی نظیر علوم) باید موضوعات را به شیوه اکتشافی مطرح نمایند. زیرا یادگیری حقیقی نتیجه فعالیت یادگیرنده است. چنانچه محتوا به گونه ای ارائه شود که روحیه کشف را در فراگیر به وجود آورد تا او خود به دنبال پاسخ سوالاتش باشد، نتایجی را که به دست می آورد فعالیت او را برای یادگیری بیشتر تقویت می کند. ولی چنین محتوایی را فعال می نامد و در مقابل محتوایی که صرفا به ارائه دانش و اطلاعات، حقایق و مفاهیم را معرفی و سپس نتایج و اصول کلی را مطرح می سازد محتوای غیر فعال معرفی می کند.

- رومی، کتابی را دارای محتوای فعال و مناسب می داند که بین ۷۰-۳۰ درصد آن به ارائه مطالب و موضوعات علمی بپردازد . در غیر اینصورت محتوای غیر فعال است. در محتوایی که کمتر از ۳۰ درصد اطلاعات و حقایق علمی ارائه شود فراگیر ازدانش مقدماتی و اولیه لازم برای درک و پاسخ دهی به سوالات کتاب برخوردار نیست و چنانچه بیش از ۷۰ درصد مطالب کتاب به ارائه حقایق و دانش تازه بپردازد صرفا محتوا به انتقال و انباشت ذهن تاکید دارد و دیگر محتوایی فعال نخواهد بود

• ویژگیها و خصوصیات یک محتوای فعال به شرح ذیل است:

- از فراگیر می خواهد به سوالاتی پاسخ دهد که پاسخ آنها به طور مستقیم در متن ذکر نشده و لازم است فراگیر به اطلاعات ارائه شده بیندیشد و با تحلیل آنها و تفکر منطقی به جواب برسد
- محتوا با طرح سوالاتی که موجب تمرکز بر روی موضوعات ارائه شده می شود در فراگیر انگیزه مطالعه را ایجاد می نماید
- با ارائه دیدگاههای مختلف و متضاد او را به تفکر نقاد و می دارد تا پس از بررسی همه عوامل راه منطقی و مناسب را برگزیند
- فراگیر را با پژوهش (بررسی و مشاهده دقیق، ارائه فرضیه، آزمایش و نتیجه گیری) و انجام فعالیت و تفکر علمی آشنا سازد
- روحیه کشف را در فراگیر تقویت نماید و از او بخواهد نتایج یافته های خود را به شیوه مناسب با دیگران مطرح و بررسی کند.

- رومی در تحلیل محتوای یک کتاب درسی میزان درگیر کردن فراگیر با موضوع و متن درس (محتوای فعال در مقابل غیر فعال) را مورد بررسی و تحلیل قرار داده است.
- وی در این شیوه بر جمله های متن و پرسشهای کتاب تاکید دارد و جمله ها را به دو نوع جمله های لفظی و درکی تفکیک می نماید.
- **جمله های لفظی:** آن دسته از دانش و اطلاعاتی است که به صورت مستقیم و بی واسطه معلوماتی را در اختیار فراگیر قرار می دهد. بدون آنکه فراگیر در آن دخل و تصرفی نماید. مثلاً ارائه دانش ثابت و قطعی در درس جغرافی همچون معرفی پایتخت و کوه ها و رودها...
- **جمله های درکی:** به آن دسته از جمله هایی گفته می شود که با درگیر و فعال کردن ذهن، فراگیر به یافته ها و دانسته های تازه دست پیدا می کند که خود در آن نقش پویایی داشته و مطالب را صرف یادگیری و به یادآوری نیاموخته است.

مراحل تحلیل محتوا در شیوه رومی

- ۱- انتخاب نمونه ۲۰ صفحه ای از قسمتهای مختلف کتاب که شامل متن و نوشته باشد
- ۲- انتخاب ۲۰ جمله پیاپی و به دنبال هم از هر صفحه
- ۳- بررسی تک تک جملات و شمارش فراوانی هر جمله برحسب جمله های لفظی و درکی مطابق معیار زیر :
- جمله های لفظی شامل : الف) دانش و اطلاعات جدید، تعاریف، اصول، قوانین و ..
- ب) جمع بندی و نتیجه گیری از مباحث
- ج) سوالات همراه با پاسخ
- جمله های درکی شامل :
- ه) جمله هایی که تفسیر و تعبیر از متن درس را به عهده فراگیر واگذار کرده
- و) واگذار کردن انجام کار، حل تمرین و ... به فراگیر
- ز) سوالهایی که پاسخ آن به فراگیر واگذار شده و پاسخ مستقیمی در متن ندارد
- قرار دادن فراوانی های بدست آمده در فرمول زیر و محاسبه ضریب درگیر کردن فراگیر با محتوای آموزشی

فرمول = مجموع جمله های درکی

مجموع جمله های لفظی

• شرح طبقات :

•
• طبقه a : برای بیان واقعیت های علمی و اثبات شده

•
• طبقه b : برای تصمیم و ارتباط دو گزاره به یکدیگر

•
• طبقه c : برای بیان تعاریف

•
• طبقه d : برای پاسخ سریع به سؤالات

•
• طبقه e : برای تجزیه و تحلیل داده ها

•
• طبقه f : برای دعوت به نتیجه گیری

•
• طبقه g : برای دعوت به فعالیت خاص

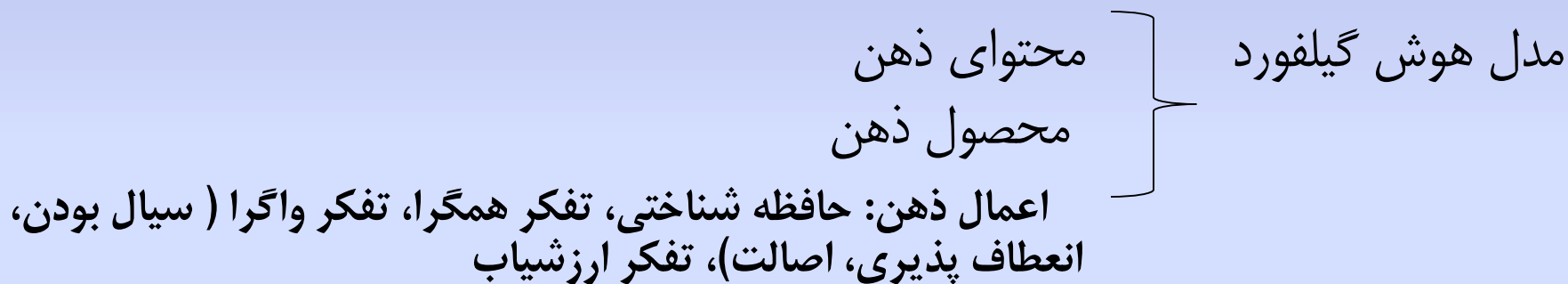
•
• طبقه h : برای بیان سؤالات بدون پاسخ در کتاب

•
• طبقه : اخنشی

- **ضریب درگیر شدن** دانش آموز با کتاب نشان دهنده محتوای فعال یا غیر فعال است. دامنه این ضریب بین صفر تا بی نهایت است. زمانی که این ضریب کمتر از ۴/۰ باشد نشانگر آن است که کتاب صرفاً به ارائه اطلاعات می پردازد و از فراگیران می خواهد تا مطالب ارائه شده را حفظ نمایند و فراگیر در امر یادگیری فعال نخواهد بود.
- از نظر رومی ضریب مناسب برای فعال بودن محتوا عددی بین ۱/۵ - ۴/۰ است. در چنین محتوایی فراگیران به توانایی های تفکر، مشاهده، تحلیلگری، دقت، پویایی و انگیزه یادگیری دست می یابند و قدرت پژوهندگی و حل مسئله را کسب خواهند کرد.
- اگر ضریب درگیری فراگیر با محتوای درسی بیش از ۱/۵ باشد نشانگر آن است که تمامی جملات، تصاویر و سوالات کتاب از فراگیر انتظار دارد به طور مرتب و مداوم به تجزیه و تحلیل بپردازد و فراگیر به فعالیتهای متعدد می پردازد بدون آنکه اطلاعات کافی در اختیار او قرار داده شده باشد.

تحلیل محتوای کتاب درسی براساس شاخص گیلفورد

گیلفورد در شناسایی عناصر هوش انسان ۱۵۰ عامل را شناسایی کرده است و آن را در سه بعد اعمال ذهنی، محتوای ذهنی و ثمره فعالیت ذهنی قرار داده است. او اعمال ذهنی را شامل چهار دسته فعالیت حافظه شناسی، تفکر همگرا، تفکر واگرا و تفکر ارزشیاب می داند.

منظور از حافظه شناختی (در کلاس درس و یا در محتوای آموزشی) آن قسمت از موضوعاتی است که صرفا به ارائه مطالب و وقایعی که اتفاق افتاده است می پردازد بدون آنکه به دلایل وقوع آن اشاره نماید.

- مجموعه عناصر کتاب درسی اعم از متن، سوالات، تکالیف، اشکال و تصاویر که مجموعه ای از تعاریف، حقایق و اصول را معرفی می نمایند در بخش حافظه شناختی فراگیر قرار می گیرد و معلم در فرآیند تدریس و ارزیابی نیز بر همین قسمت شناختی تاکید دارد. مثلا چگونه یک دانه لوبیا به گیاه لوبیا تبدیل می شود؟

- **تفکر همگرا:** به مراحتی از آموزش اشاره می نماید که فراگیر با انبوهی از مفاهیم، واقعیتها و اصول آشنا شده است و آنها را در هم می آمیزد تا به پاسخ صحیح و کلیشه ای دست یابد. در این بخش نیز مجموعه رفتارهای آموزشی معلم و عناصر کتاب درسی بر ترکیب و تلفیق اطلاعات و دانسته های ذهنی فراگیر (حافظه شناختی) مطابق الگوی از قبل طراحی شده تاکید دارند. در این مرحله از تفکر می توان به این نمونه اشاره کرد: چه عواملی برای رشد گیاه لازم است؟

- **تفکر واگرا:** نشانگر عملکرد آزادانه تفکر است که گیلفورد آن را مترادف با خلاقیت می داند. کتاب درسی و نوع عملکرد و انتظار معلم در کلاس می تواند موجب رشد و پرورش این بعد از ذهن شود که با طرح مسئله، فراگیر را ملزم به تفکر، بررسی جنبه ها و عوامل مختلف و کشف راه حل های بدیع نمایند. در این مرحله از فعالیت ذهنی می توان از فراگیران انتظار داشت که در پاسخ به سوال «چگونه می توانیم شرایط بهتری برای رشد گیاه ایجاد کنیم؟ پاسخ های متنوع ارائه دهند.

- **تفکر ارزشیاب:** در این بعد از تفکر فراگیر به ارزش گذاری و داوری در خصوص دانسته های خود می پردازد و صحت و سقم آن را ارزیابی می کند که تا چه اندازه آنچه را در مرحله تفکر واگرا خلق کرده است مفید، صحیح و مناسب است؟ کتاب های درسی نیز می توانند با ارائه تصاویر، سوالات و پرسش های فراگیر را ملزم به ارزیابی از آموخته های خود نمایند. مثلا تا چه اندازه پرورش گیاه لوبیا در زندگی ما اهمیت دارد؟

- گیلفورد در تشریح مدل ذهنی خود برای تفکر واگرا چند عنصر معرفی کرده است که با شاخصهای خلاقیت تطابق و همخوانی زیادی دارد.

- **سیال بودن:** مقصود تعداد راه حلها و ایده های پیشنهادی از سوی فراگیر است. گیلفورد معتقد است که محتوای کتابهای درسی می توانند با به کارگیری شیوه های متنوع، فراگیر را برانگیزاند که به تنوع و تعدد فکری برسد و از او انتظار ارائه راه حلهای متعددی را داشته باشد. مثلاً در مثال قبل: چه نورهایی برای رشد گیاه مناسبتر است؟

- **اصالت:** توانایی ایجاد و شکل گیری یک فکر، راه حل، فعالیت و عمل جدید و اصیل است که لازم است فراگیر از این قدرت برخوردار باشد تا بتواند از افکار و راه حلهای عادی و تکراری بگذرد و از منظری تازه به موضوع بنگرد. کتابهای درسی هم می توانند پس از ارائه مفاهیم و موضوعات درس، در پرسشها و تکالیف درسی فراگیر را وادار به تفکر در خصوص راه حل تازه و انجام کار به شیوه و طی مراحل نو نمایند. مثلاً چه راههای دیگری برای افزایش رشد گیاه پیشنهاد می کنید؟

- **انعطاف پذیری:** به مفهوم تغییر در دیدگاه فکری و نگرستن به مسائل از زوایای مختلف و گاهی متضاد است. در این ویژگی کتابهای درسی با ارائه سوالاتی ذهن فراگیر را متوجه ابعاد و جنبه های مختلف موضوع می نمایند که راه حلهای غیرعادی دیگری هم وجود دارد که با مسئله به شکل تازه ای برخورد می کند و ممکن است از راه حلهای مرسوم کارایی بیشتری داشته باشد. در رابطه با این مقوله می توان سوال زیر را مطرح کرد: آیا راه دیگری برای افزایش میزان رشد گیاه به غیر از توجه به آب، خاک و نور مناسب وجود دارد؟

تحلیل محتوای کتاب درسی بر مبنای حیطه های سه گانه اهداف آموزشی بلوم

- تمامی عناصر و اجزای کتابهای درسی مملو از اهداف آموزشی است که سیاستگذاران و برنامه ریزان اجتماعی از نسل جوان یک جامعه انتظار دارند به جایگاه مناسبی از رشد و تحول در ابعاد جسمی، ذهنی، عاطفی و اخلاقی دست پیدا کنند. بلوم یکی از پیشگامان طراحی و طبقه بندی اهداف آموزشی است.
- او مجموعه آموختنی های انسان را در سه حیطه شناختی، عاطفی و روانی حرکتی قرار می دهد

جدول ۳-۳ نمونه افعال رفتاری در حیطه‌های سه‌گانه یادگیری

حیطه	طبقه	نمونه فعل رفتاری
شناختی	دانش	نام‌بردن، تعریف کردن، فهرست کردن، توصیف کردن و ...
	درک و فهم	حل کردن، ترجمه کردن، توضیح دادن، تعمیم دادن، خلاصه کردن، مثال زدن و ...
	کاربرد	اندازه‌گیری کردن، تمرین کردن، نشان دادن، به کار گرفتن، نمایش دادن و ...
	تجزیه و تحلیل	تفکیک کردن، تشخیص دادن، تقسیم کردن، جدا کردن و ...
	ترکیب	سازمان دادن، جمع‌بندی کردن، طبقه‌بندی کردن، داستان نوشتن، گروه‌بندی کردن و ...
عاطفی	ارزشیابی	مقایسه کردن، نتیجه‌گیری کردن، تفسیر کردن، انتقاد کردن، داوری کردن، انتخاب کردن و ...
	دریافت	با دقت گوش کردن، سؤال کردن، دنبال کردن، انتخاب کردن، توصیف کردن، ارائه کردن و ...
	واکنش	تمرین کردن، بحث کردن، پاسخ دادن، پیروی کردن، موافقت کردن، گزارش دادن و ...
	ارزش‌گذاری	مطالعه کردن، کار کردن، کامل کردن، سهم‌شدن، تحسین کردن، پیشنهاد کردن، ملحق شدن و ...
	سازماندهی ارزش‌ها	تنظیم کردن، مقایسه کردن، تلفیق کردن، اصلاح کردن، ربط‌دادن، اصلاح کردن، تغییر دادن و ...
روانی-حرکتی	تبلور ارزش‌ها	تمیز دادن، تحت تأثیر قرار دادن، انتخاب کردن، تجدیدنظر کردن و ...
	تقلید	تمرین کردن، مخلوط کردن، گره‌زدن، پیچیدن، کوبیدن، وزن کردن، بسته‌بندی کردن و ...
	اجرای مستقل	ساختن، پختن، دوختن، بافتن، آره کردن، رنگ کردن، کاشتن و ...
	دقت	لحیم کردن، صحافی کردن، اتو کردن، سیم‌کشی کردن، گچ‌کاری کردن و ...
	هماهنگی حرکات	شنا کردن، اسکی کردن، دوچرخه‌سواری کردن، رانندگی کردن و ...
	عادی‌شدن	هنگام دوچرخه‌سواری به موسیقی گوش دادن، با مهارت اسکی‌بازی کردن و ...

- تحلیلگران می توانند با انتخاب یک نمونه از کتاب درسی و براساس اهداف و سوالات پژوهشی که در ذهن دارد، میزان توجه و تاکید کتاب به هریک از حیطه های شناختی، عاطفی و روانی - حرکتی را مورد بررسی قرار دهد.

- همچنین در تحلیل دقیق جملات، تصاویر، پرسشها و فعالیتهای کتاب نیز می تواند میزان تاکید محتوا به هریک از سطوح و طبقات هر حیطه را براساس افعال رفتاری به کاربرده شده در متن مورد شناسایی قرار دهد و با شمارش فراوانی هریک از سطوح حیطه های سه گانه به ارزیابی و تحلیل کتاب درسی بر مبنای اهداف آموزشی بپردازد.

۵. راهبردهای ارزشیابی یادگیری

ارزشیابی پایانی:

ارزشیابی فرآیند: عملکرد دانشجو در فعالیت های یادگیری پیش بینی شده و مشارکت در فعالیت ها ۵ نمره

ارزیابی پوشه کار: مجموعه تکالیف عملکردی ۱۵ نمره

ارزشیابی از یادگیرنده بر اساس تکالیف یادگیری در طول ترم، تکالیف عملکردی و آزمون پایان ترم انجام می شود. مبنای

ارزیابی تکالیف (یادگیری و عملکردی) ملاک ها و سطوح پیامد های یادگیری تعیین شده است.

↑↑↑ ارزشیابی براساس آیین نامه دانشگاه

ارزشیابی من از شما: دانلود مقاله درمورد تحلیل محتوا و ارائه آن (۵ نمره)، تحلیل محتوای کتابهای درسی براساس روشهای کمی یا کیفی توضیح داده شده (۵ نمره)، ۳ نمره پاسخ به سوالات اسلاید شماره ۱۳ ، ۸ نمره امتحان کتبی

با آرزوی موفقیت و سربلندی

برای شما دانشجو معلمان عزیز

دوستدار شما

استاد خانم حمیدی

اردیبهشت ۱۳۹۹

دانشگاه فرهنگیان تربت حیدریه واحد خواهران